

баба Палажка істориком.

Рідна земля. Розказала Марія Забужна. Київ, 1907. Тип. "Русська Печатня".

Перед нами з'явилось в нашому письменніті нечівчине: "истинно-руська" історія України, ще й до того українською мовою написана. І українською ж такою мовою авторка лє на всі боки українство, та ще як лє! І перекула на базарі не всяка потрапить так вилітає—«сьчувством», съ толкомъ съ разстанковой... З'явлює в усіймі разі таке, коло якого варто дівоче спиниться і докладніше розглянути. Тим більше, що не вважаючи на всі вади ні тільки з принципіального, а і з літературного боку, книжку написано досить популярно і зрозуміло як-раз для того читача, на якого важить діл. Забужна. Авторка, очевидно, досить добре народно гутірку і, поза деякими незручними виразами, вміє з неї користуватися. Світоглядом вона теж не стойте вище над того волинського селянина, що притомъ преться в «союзі руского народу» за приводом усіх там Виталий, Іллодорів і т. і., і з цього боку ІІ писання через свою примітивність так само може приступи до душі примітивному читачеві. Всі це робить "истинно-руську" історію України річно ваги не аби-якої.

Д. Забужна "згадала" (sic) собі дуже труде діло⁴, як сама каже:—«хочу ловко почать та добре розказати та їй дуже чого бояється, не знаю, як то вону буде». Справа ловкості треба та її ще ловкості, щоб виложити історію України в чорноточечному дусі, але авторка до свого завдання взялася зовсім "не ловко". Для неї історія—«дуже труде діло»⁵ тим, що "треба добре знать, який князь в якім году чи році (sic) родився, де він осхрестиався, окенився, як він жив, що робив, а там і чи він умер, як його поховали. Треба знать, з ким він сварився, з ким воював, з ким замирився; не все треба добре знать, щоб не помілкти"⁶. І авторка досить пільно скликається додержати цієї немудрої пропрагми, але навіть з цим її не застити:

⁴⁾ Книжку надруковано "пrijживмъ" правоносим, але я в цитатах перевелючу його на фонетику.

мalo не на кожному ступні збивається вона бік і починає нести таке курсув-верзу, що просто дивувшися, як особа з такими літературними засобами взялася до такого "трудного діла". Немов перед вами сільська баба, на зразок Нечувової Палажки Солов'їхи ропустила язика, да так, що вже Ї не вдергить нікя. Щоб показати, як пише історію наша баба Палажка—ось вам з ІІ оповідання чимала цитата.

Як розділила Владімір з Древньою Руссю, южну та сіверну (sic) на хутори-уходи—принаділа її! Насталі сварки та лайки. Так самі князі жили, лягли, сварились, дрохлились (sic), бились, а там судились, замирілись, знову сварились, билисів без кінця, а іх хліде, на них дивичились, те саме робили, сварились та бились, як у нас баби на селі.—Твої гуси та моду капусти поскубали!—А твою курку у мене на городі цібулю вишортила!—А твою смінну у мене картошку поширили!—А ти на що курей у місце складала на мою пшеницю виносила, та ще Ї калала, що горобці пшеницю винишили!⁷—А твої літи у мене на городі часники повинували та ще Ї собагати ногу перебили!—Но броні! коли ж це будо, бег (sic) тебе сила! Божа!—Мовчи, дурна, нехай тебе (sic) хрюбог! і стогни!—Сто чортів твою батької!—А там одна другій обозва рукаю дулі крутить під самій ніс, а та під дуихом, дуах, грі! А та і а та чине, а друга під морді, а та і за кошку та другою рукорошкою рве. Крик, гляд, діл пам'ятує, гуси кричать, курчати пішуть, собаки гавкують, поросеня кунікают, кабани у сажі рохтають—нещасті! Аж за версту чути, що якое диво на селі робиться!

Люди з-під винограду (sic) лавки біжать, симоють: «отто кумеді! не треба й гроші платити!» Якісь розбройовані, а тут вже зникає староста (вже Я мильда начинен), та ще І стрижак з шаблою. «Шо це таке? Це нарушення опіштевенного скопо-ствия, нарушення дільтом (sic), чи то що можна таке робити? Загляди ви, чи що? Треба посказать до врадника та зробити про-толока!» (стор. 15—16).

І так далі без кінця. Забула вже баба Палажка і про ульдійних князів своїх, і про що говорить почала її та річкою стопинка розводити отаку "історію". Згадала вона тут і "німія Адама Карловича", і якою-то "аїгличинкою", і в "елінін" сіні⁸ процитувала з словоцької провокламації, і казку про "Лависка-Телешівку" (sic) розсказала, і "ходить гарбуз по городу" про співали да початку по сіменському князі. А потім рантом на закінчення: "так і жила собі Юхна Древня Русь тихеніко (до-бре мені тихеніко, що ак протоколами

запахло!), куняла за піткої (sic), а на другій половині, у Сіверній Русі ворушлис (sic) руські князі московські" (стор. 18).—тоб то тоді, до речі скавази, як це Москви Й познаки не було...

Наведена цитата десь дуже добрий зразок історичних відомостей та літературної манери баби Палажки в новій для неї ролі історіка. Задається, ні одної сторінки у неї не знайти, де б вона не зблідала з дороги й не зашла у такі пущі та нетри специфічних плеток, що вже Ї сама не знає, як з них вибиратися.

Отто ж, що я наторочила,—її сама ніколі діл. Забужна оханється—Хотів розказати про стародавні годи, та Ї звела на козацькі похоли, на те, що ємо було давно. Що Ї тає тає робити? І як воно тає закрутити та її голову не туди, куди треба? А, Господи, як це тає трудне їїю історію розказувати! Ніхан неможна відректи, неможна говорити як треба: та і забіжши та у одній бік, та у другий, та там зачинимся рукоюм, то тут спінтаєш на поріг, або вільрим гольовою об стоб (sic), а подивинись—вже Ї вже видо: звони треба Й пушкати" (стор. 31).

І знов почалось таке, що Ї не розбереш, що воно Й до чого на нашої цікавої

історії вільрима, як баба Палажки. Я би повинувати усе таке заїве базкізання, то хто зна чи І десята частина лишилась би з ІІ історії, що вже змістила на 54 сторінках.

От як розказує пашкуватва баба історію. Були собі, бачте, слав'яне usky на світі. Зробили усі вони православними християнами, «жили собі в спокою, тихе-сенько, любесько, гарнесько», ходили та ізміди один до другого в гості та Ї на ярмарок, співати засівали, весільно співали, один другого частували, перепивали, часом трошки сварились та бились,—ну, без того не можна обйтися: це вже свое діло домашнє! Поварилася побільши та Ї знов замірзлені винили та ковбасою за-кусили" (стор. 11—12). Одно слово—не життя, а ідлія. Так би я досі жили собі слав'яне, як би на нещасті їхне не було, "папежа" римського та австрійського пішара, а та ці як "вкусили своїми латинськими зубами" слав'яни, та Ї почали вони між собою гризти. "Вони,—каже баба Палажка,—підманювали тих дурин слав'ян, як у нас циганки підманювали дівчат або малих дітей,—такі ті латинці лукаві!" (стор. 12).

А потім рантом на закінчення: "так і жила собі Юхна Древня Русь тихеніко

западто полки, „вся наша руська біда од них”,—каже баба Палажка) то Ї почався отот гармідер, якого ніхк не збереге л. Забужна і тільки на всі боки лястися та кляє, „Як поляки сидять на руській каленії службі, як вони обдуривають (sic) руських людей, це ми усі знаємо, бо тає діяло дурин, як руський, нема другого на світі. Поляки діяють як вони на дереві росте, то він і справді подумаве, що на груши гарбузи ростуть, задере дурен голову діорога, роззвійут рота, слину попустить та Ї буде розглядати: „на якіх то дереві тає залізо груши ростуть”. Єй Богу, правда ж ти руських людям. Ніхто Іх не зачіпає, усі боїться: поляки, німci, агличане—усе тає руським людям. Із заскіпчастю від хуторів руських щанють, бо не сміючи зачіпяти. При строгих царях руським байдуже, що Європа скаже" (стор. 45). Це може Ї гарно сказано, тільки баба Палажка пригузила свою науку державного життя як раз до часів царя Микола I, коли, як автори майданів невідомо, Європа не побоялась зруйнувати Севастополь. А то ще, загаде собі баба, «був собі царь Іван Васильович Грозний, от що був руський царь! Він стояв за руським людям. Господи, якін за них стояв! він за одного руського убив бы десять, де там десять,—сто, а може Ї більше поляків, от що.. Я Його дуже шаную із глаголу!» (стор. 45). І знов таки це дуже добре, що діл Забужна щанує Й згаду Івана Грозного, та тільки та не добре, що стартіє вона бордюк, скількох "руських" згладив з світу той "правдивий руський чоловік".. Ні, таки справді—nehay Й всячина", отакі історії і країце з бробіла авторка, як б, як сама прозвається, була "четири кужела направля" за місто до історії братися.

Од кужела до історії— "дистанція огромного разміру". Не диво, що, занехавши кужела, баба Палажка зовсім з думками розгубилась І от як практичні засоби пропонує, що жити стало краще в Росії. Насамперед, якже вона, добре возити контрабанду, "бо який то гріх привезти жінці та діткам чобітки або патинки" (стор. 50). Далі треба повинагати всіх поляків, а "костюми розібрати, або нехай везуту ту цеглу з собою у Варшаву: вона нам не потребна!"—шедрінці баба Палажка. Далі oddати Варшаву та Лодзь Австрої, а собі забрати "Червону Русь, Угорську Русь та ще Ї Боковину православну". "Після того треба усі залізі дороги до Варшави порозкидати геть-теть та Й по-

палити, а з вакзалів зробить руські церковки-школи. Оставить треба тільки дві дороги: на Волочиск та на Єйдунен, а других щоб не було: ні до Варшави, ні до Лодзі, бо усе наше лихо з тій проклятій (sic) Варшави прийшло" (стор. 52).

Отак росказав діло наш історик з кужелем. Тільки школа: не послухають його „русські чиновники“. Вони бо „ходять, заплюшивши очі, понадувались, як индики, ні на кого їх не дивлються, а тільки гудуть: „це не наше діло! нам усе рівно: чи поляк, чи жид, чи руський—все одно. Ми ніяких „особихъ русскихъ“ не знаєм! Ідіть, кажуть, собі у присутствіе або у правлениі, там і подавайте бумагу за номером входящим, як маєте яке діло настояще, а нам ніяких ваших руських ділов та секретів не треба“ (стор. 49). Отак як бачите.. Що ж робити бабі Палажці з такими „русськими чиновниками?“ О, вона знайшла раду й викладає її вже не про-зою, а віршем:

За Русь та за віру,
Хлощі, швидче Йдем!
Ворогам тим лютим!
Смерть ми понесем!
Православну віру
Будем рятувати,
За Царя й за Русь
Будем всі стоять!
Нехай для мордує (?),
Жиди верещать—
Йдем ми іх бити
Йдем усмирять

і т. д. (стор. 162).

Така „програма“ червоною ниткою проходить через усю книжку баби Палажкі і вона не тільки власною головою в прозі та віршем її викладає, а кличе на підмогу... Шевченка та народні думи! З „Гайдамаків“ та інших поезій вона понасмікувала батальних картин, повикудала заклики до братерства, обмостила віршами „собственного сочинения“ і блузнирським, святокрадчим способом думає надати вищий авторитет своєму кріавому ділові! Тут не кужелем вже пахне, а потоками крові та огидною наругою над великим страдником, що власними муками зміцнив оті ідеї братерства, які сяють у його творах. Не помилувала його лиходійна рука баби Палажки, що закинула кужеля й виступає в ролі історика та політика..

Час од часу виходять з українських сфер отакі людозненависні голоси. Пам'я-

таю, що на початку 1905 р. обізвався будякийсь „бывшій исправникъ, нынѣ помѣщикъ изъ дворянъ“, що запропонував був у „Гражданінѣ“ кн. Мещерського за скасування утисків над українським словом одплатити „идеиною борьбою съ гидрою крамолы“. Потім через рік з'явилася людозненависна „Правда объ украинофильствѣ“ д. Демченка. Тепер до тієї невеличкої, але чесної компанії прилучилася ще д. Забужна. І треба честь її віддати, людожерством вона переважила своїх попередників—може через те, що намагається писати по-просту, для несвідомих людей, і через те мусить вульгаризувати свої думки й говорити не криючись за словами,—кріавого туману тут більше, ніж де інде, виключаючи хиба видання „союза русского народа“. Певна річ, оці зайдлі гости, що зрідка зазирають до нас, ні здобути великого впливу не можуть, ні навіть забруднити наше письменство своїм присусіжуванням до української справи. Але вони разом з тим повинні нагадувати нам, яка велика небезпека стояла перед нашим письменством, як би воно хоч на ступінь один ухилилося від свого звичайного шляху—чистого та широго демократизму й широкої гуманності. І щоб цього не попустити, ми власною рукою мусимо відкидати від себе непроханих гостей і показувати, що їм серед нас нема й не може бути місця. Нехай зразу йдуть собі до „Йогомена Виталія, отця Іліодора і других ченців, благослови Господи їх усердії“, як звичай їм авторка „Рідної землі“, пашекувата баба Палажка Солов'ха. Відповідно до обставин часу вона проміняла кужель на перо й орудує ним наперекір усім традиціям нашого письменства. Виривати у таких баб з рук перо—це наша повинність,—повинність тих, хто пам'ятає традиції й заслуги українства, як гуманitarної та демократичної течії.

Благословіть же бабі Палажці скоропостижно вмерти—певна річ, моральною смертю...

Сергій Єфремов.